

[Problém FYSIS a ustavení nových filosofických disciplín]

Ladislav Hejdánek

jedná se o část původního dokumentu:

[1988.2 \(strojopis\)](#)

- ♦ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 10. 3. 1988
- ♦ philosophical diary – record, Czech, origin: 10. 3. 1988

Vzhledem k tomu, že tradiční ontologie nerozlišuje dostatečně mezi jsoucností a bytím (nebo přesněji a souměřitelněji: mezi jsoucností a jestotou), musí být náprava provedena docela systematicky a co nejprecizněji. To je možné, jak víme ze staré zkušenosti řecké, nejlépe tak, že myšlenkově konstruuje-me odlišný, nový model jsoucího. A tu právě můžeme vyjít z něčeho, co bylo důvěrně známo (a vlast-ní) již některým presokratikům (i později dalším myslitelům). Teilhardova myšlenka tzv. unités natu-relles jen obnovuje dávné řecké chápání FYSIS. FYSIS totiž souvisí etymologicky s FYEIN resp. FYESTHAI, tj. náleží tomu, co se zrodilo, roste a musí zemřít – tedy živému. Empedoklés odlišuje dvojí protivu, totiž vznikání a zanikání (jež považuje za pouhé míšení, směšování a rozpad směsi) na jedné straně a FYSIS a THANATOS na straně druhé. Odtud je zřejmé, že FYSIS náleží jen tomu, co je živé, organizované a or-ganické. V naší terminologii můžeme tedy o FYSIS mluvit jen u „pravých jsoucen“. Pochopitelně – podobně jako Teilhard – rozšíříme oblast „fyzického“ v tomto smyslu ještě na předživé (elementární částice, atomy, molekuly). Naproti tomu v souhlase s Hérakleitovým výrokiem o nejkrásnějším světě jako hromadě věcí náhodně rozházených (zl.B 124) upřeme této hromadě FYSIS, pokud bude vsutku jen náhodná a bude jí chybět uspořádání, jež nad ní vládne a podle něhož se všechno v hromadě řídí, čím se spravuje (u Hérakleita je tím pro FYSIS zřejmě rozhodujícím LOGOS). Nejlepším obrazem způso-bu, jakým se z pouhé hromady (agregace) nějakých jsoucen nižších stává nové, samostatné jsoucno, vybavené FYSIS, je Empedoklův koncept Lásky, jíž se kořeny „spojují v jednotný útvar“ (B 26), v nichž Lásky přebývá, Lásky, jež „v lidské údy je vrostlá“ (zl.B 17).

Budeme-li se chtít zabývat důkladnějším zkoumáním FYSIS jako FYSIS, budeme muset právě v zájmu důkladnosti a systematickosti vytvořit zvláštní filosofickou disciplínu, která se na tuto otázku a vše, co s ní souvisí, bude moci plně soustředit. Tato disciplína musí být nějak pojmenována; nejstarší řečtí filosofové svá zkoumání a své výklady soustřeďovali v knihy, jež nazývali PERI FYSEÓS; sami byli často nazýváni fyziology. Máme před sebou tedy především dvojí možnost: buď budeme hovořit o filo-sofické fyziologii, anebo o filosofické fyzice. Eventuelně můžeme užít obou názvů a přidělit jim odlišné pole působnosti a jinak vymezenou oblast zájmu, jinou tematiku. Vůbec je třeba říci, že obvyklý vý-klad, že většina věd vznikla vydělením z filosofie, je jen zčásti správný. Specializací se vědy emancipo-valy postupně stále víc z filosofického kontextu, vytěsňovaly filosofickou problematiku ze sféry svého zájmu. Tím ovšem jejich vlastní povaha nabyla nových rysů, zatímco jiné, starší rysy se vytratily. To vyvolává ve filosofii potřebu, aby některé významné, původně filosofické disciplíny byly obnoveny, a to jak ve smyslu oživení toho, čím kdysi bývaly, tak ve smyslu znovění, rekonstituce, vlastně docela nového ustavení, neboť sama filosofie se proměnila a nadále musí proměňovat. Tak např. filosofická logika musí být nově pochopena jako filosofie LOGU spíš, než jako filosofické předpoklady formální logiky. Podobně filosofická kosmologie se nesmí příliš svým zájmem přimykát k moderní kosmologii astrofyzikální, i když ta pochopitelně přivolává a přitahuje k sobě její zvláštní zájem. Zároveň bude nutno z nových filosofických pozic a východisek některé filosofické disciplíny zamítnout a zavrhnout – právě z filosofických důvodů.

Tak např. se filosofové budou muset rozloučit s velmi starou filosofickou disciplínou, jakou je filo-sofická theologie. Na její místo resp. spíše jejím tématem se napříště bude zabývat filosofie nábožen-ství, a theologie bude filosoficky reflektována jako religiozní nebo alespoň religiozitou významně po-znamenaný fenomén. To, co platně spadalo do starší filosofické disciplíny theologie, bude nutno pře-místit do jiných kontextů, zcela zbavených souvislosti s náboženstvím a vůbec problematikou božství a božského. Jinou takovou disciplínou, která jako filosofická bude muset být zavržena, bude (je) psy-chologie, neboť PSYCHÉ, duše je mytický výmysl, obraz či výtvar. Zkoumání tohoto výtvaru bude nutno zařadit do filosofie mýtu, tj. do filosofické reflexe o povaze mýtu a mytologických struktur. Tzv. du-ševní jevy bude třeba probírat relevantně filosoficky v jiných filosofických disciplínách, anebo – v pří-padě, že se ukáže jako příhodnější filosofickou psychologií zachovat – celé pojetí PSYCHÉ bude muset být rekonstruováno a nově promyšleno, přemyšleno, přesouzeno. – A tak je zřejmé, že v rámci ne-zbytné „rekonstrukce filosofie“, jak o tomto úkolu mluvil např. Dewey, bude muset dojít k prověření

legitimity všech starších filosofických disciplín jako samostatných (a ovšem též k prověření všech tradičních filosofických témat a jejich způsobu uchopení), a zase naproti tomu k obnovení starších disciplín v nové podobě anebo dokonce k ustavení disciplín nových, jimž budou svěřena jednak témata některých disciplín starších, ať už nadále považovaných za legitimní, ale z nichž příslušná tematika bude přesunuta, anebo disciplín filosoficky rozpoznaných jako nelegitimní, a případně také témata zcela nová, jež byla starší filosofické tradici zcela cizí a neznámá.

Do oboru filosofické fyziologie (případně fyziky) budou muset být zařazena témata, která byla původně chápána jako vysloveně ontologická, případně „fundamentálně ontologická“. To proto, že sama ontologie je anebo ještě dále musí být značně zproblematizována. Filosofická fyziologie nevystačí s oněmi přístupy, charakteristickými pro ontologii, nýbrž bude si muset se stejnou pečlivostí osvojit přístupy „meontologické“. Jestliže FYSIS můžeme připsat jen živým organismům a obecněji pravým jsoucům, pravým událostem, pak musí dojít přiměřeného výrazu jednak téma změny a pohybu (v nejširším smyslu), vztahu tradičně pojímaného jako vztah možnosti, skutečnosti a nutnosti (tedy téma tzv. modality), zejména však téma povahy bytí (životní historie) pravé události a struktury, která toto „pravé bytí“ nějaké události, nějakého jsoucnu umožňuje a zakládá. Každé pravé jsoucnou „jest“ ve dvojím smyslu, jednak ve smyslu znějšnění, jednak ve smyslu celoživotní integrity. Dosud bylo znějšnění chápáno jako samostatná skutečnost, jež se jednoznačně jeví v daném okamžiku a na daném místě. Tento předpoklad a přístup je nadále nemožný (a jeho nemožnost byla porůznu prokázána i v exaktních vědeckých výzkumech). Ke každé momentální jsoucnosti (momentálnímu znějšnění) náleží příslušná vnitřní zakotvenost, tj. jakési vnitřní kořeny, které jsou časově i prostově koextenzivní s celou událostí. To pak znamená, že registrovatelná vnější stránka této komplexní „jestoty“ není a nemůže být jednoznačně dána a tedy ani poznána a pochopena, neboť i to, co se vnějšně v průběhu události již „stalo“, se v jejím dalším průběhu vnitřně stále ještě děje. A tak nejen událost jako celek, ale každý její momentálně aktualizovaný „stav“ zároveň jsou i nejsou.

10. III. 88

880310